

A VÁROSOK SZÜLETÉSE ÉS A RENDISÉG KIALAKULÁSA (11-13. század)

Városok

A mezőgazdaság fejlődésével és az éghajlat melegedésével Európában a 11. századtól a népesség is megnövekedett. Az emberek már jobban ellenálltak a betegségeknek, mivel jobban táplálkoztak, és a több termés miatt az éhínségek is csak ritkábban jöttek elő. Mivel egy-egy vidék túlnépesedett, nagy vándormozgalmak indultak el, s az emberek feltörték a még gyéren lakott területeket. Ez főleg Közép-Európában volt jellemző, az így betelepült embereket hospeseknek hívták.

Mivel fellendült az árutermelés, terményfelesleg alakult ki, az önellátó gazdálkodást árutermelő gazdálkodás váltotta fel a birtokokon, ami felélesztette az addig haldokló kereskedelmet. 700 év után Nyugat-Európában újra megjelent a pénz. A kereskedelemben nagy forgalmat lebonyolító területeken alakultak ki a városok. Itáliában és Dél-Franciaországban már a 10. században, majd észak-francia, német és angol területeken a 11-12. században, végül a 13. században már Közép-Európában is.

Ezeknek a fallal körülvett településeknek a lakóit polgároknak hívjuk, és egy teljesen új réteget jelentenek az eddig ismert hűbérurak, hűbéresek és jobbágyokhoz képest. Nem voltak nemesek, de jobbágyok sem, nem voltak kötöttségeik, szabadok voltak, tehát tulajdonukkal szabadon rendelkezhettek. A város önkormányzatához tartoztak, ahol szabadon választhattak bírót, saját maguk szedhették az adót (egy összegben fizették be) és szabadon választották a plébánost is. Azonban e jogokat a város tulajdonosától lehetett csak megszerezni pénzzel és sokszor harcok árán. Így először csak a kereskedők, majd hozzájuk csatlakozva a kézművesek az érdekeiket védő úgy nevezett kommunákba tömörültek.

A városi élet, bár szabaddá tette az embereket, mégis sok negatívummal járt. Mivel a várost fal vette körül, viszont a lakosság száma egyre nőtt, az utcák lassan szűk sikátorokká zsugorodtak, ahol nem volt csatornázás, így a szennyel szabadon folyt. A higiénia hiánya miatt az emberek állandóan ki voltak téve a betegségeknek, járványoknak. A városokban az átlagéletkor ekkor 28 év volt.

A városok vezetése (pl. főbírói vagy polgármesteri tisztség, városi szenátusi tagság) a gazdag, távolsági kereskedői réteg adta, a patrícusok. A polgárságot főként az iparosmesterek alkották. Nekik volt házuk és műhelyük is, és úgy nevezett céhekbe tömörültek. A céhek egy-egy szakmán belüli mesteremberek érdekeit védték, pl. csak annyi mestert vettek fel a céhbe, amennyi még megélt a szakmájából a városban. Akiket nem vettek fel a céhbe, az nem gyakorolhatta mesterségét, ha mégis megtette, a céh üldözte. Ezeket hívták kontároknak. A lakosság nagy részét a polgárjoggal nem rendelkező plebs alkotta. Ők általában a város polgárainak a város falain kívül elterülő földjeik megművelésével keresték kenyerüket. Mivel magas volt a halandóság, a lakosság állandóan cserélődött, és nem okozott problémát a bevándorlók száma. Egy év és egy nap a városban eltöltött

idő után pedig teljes jogú polgárrá válhatott bárki, akár jobbágyok is. „A városi levegő szabaddá tesz.”, ahogy akkoriban mondták.

Ipar és kereskedelem

Ahogy a mezőgazdaságban és pénzgazdálkodásban, úgy az iparban is fellendülés volt tapasztalható. Itt is, mint a mezőgazdaságban számos új találmány segítette az emberek munkáját. Ilyen volt például a vízimalom, amit már az ókorban is ismertek, mégis itt a középkorban ismerték fel, mennyi mindenre lehet használni (pl. gabonaórlás, fafűrészelés, posztótömörítés). Aztán a 13. századra megjelent az araboktól átvett szélmalom is. Feltalálták az úgy nevezett lábítós¹ szövőszéket és a fonást megkönnyítő rokkát. Európai találmány a bársony, de már el tudták készíteni az eredetileg keletről származó selymet is.

A pénzgazdálkodásban az ezüstpénz után megjelent újból az aranypénz, és általa Nyugat-Európa aktívan bekapcsolódott a világkereskedelembé. A kereskedelemben azonban nem alakult ki olyan találmány, ami meggyorsította volna azt. Szárazföldön még mindig a rossz utakon, szekereken vitték az árut, így a távolsági kereskedelmet főleg vízen bonyolították le. Ezeken az utakon szállították elsősorban a nagy értékű luxuscikkeket: fűszert és iparcikkeket. Ezek az áruk vízi úton jutottak el keletről a Földközi-tengeren át, Nyugat-Európába, ahol nemesfémmeel fizettek érte (ezt szállították vissza). A Földközi-tenger vízi kereskedelmi útjait hívjuk Levanténak.

De nem csak délen alakultak ki ilyen fontos kereskedelmi útvonalak: a Balti- és az Északi tenger térségében is volt ilyen, amit először a vikingek használtak később pedig békés leszármazottaik. Heringet, prémeket, gabonát, viaszt és borostyánt vittek Nyugatra, ahonnan iparcikkeket kaptak cserébe. (Nagy teherbírású hajóik neve: kogg.) Ezt az útvonalat az észak-német (pl. Hamburg, Bréma) és flandriai (pl. Brügge²) városok uralták, akik a 13. században szövetséget kötöttek, melynek neve Hanza volt.

A déli és északi tengeri kereskedelem között szárazföldi összeköttetés jött létre. Ilyen terület volt a francia Champagne, vagy jó pár dél-német város (Nürnberg, Augsburg), Közép-Európában pedig Lipcse és Bécs. A szárazföldi kereskedelmi utak létrejöttében nagy szerepük volt a zarándokutaknak, mert a zarándokoknak kellett a szálláshely és a vásárlási lehetőség. (térkép)

Az angol rendiség kialakulása

Az egykori Britannia provincia területét az ókorban és a koraközépkorban először kelták lakták, majd őket kiszorították a peremvidékre (Wales, Skócia, stb.) az angol-szász hódítók (Lásd: Nyugat-Európa a koraközépkorban). A szászok azonban nem alkottak egységes királyságot, így 1066-ban, a hastings-i csatában az újra és újra betörő normannok végül legyőzték őket. A normannok vezére, egyben Anglia első királya lett I. Vilmos néven. Ezt az eseményt honfoglalásként értelmezik a mai angolok.

Az angol-szász előkelők elvesztették birtokaikat, amiket a normann lovagság kaparintott meg, és ezáltal a társadalom két részre oszlott: angol-szász őslakosok, akik a földet művelték, és normann

¹ vagyis lábbal hajtott

² ejtsd: brűzs

nemesség, akik az őslakosokra rátelepültek. A normannok csupán a nemesi réteget cserélték le, a földműveseket nem bántották.³

I. Vilmos (1066-1087) erős hűbéri államot épített ki, melyben a központi hatalom csakis az övé volt, s minden vazallus közvetlenül neki tett hűbéri esküt. Ebben segítette az a tény, hogy mivel fokozatosan hódították meg a szigetet, egy-egy lovagnak mindig csak egy-egy kicsiny terület jutott, tehát egybefüggő nagybirtoka még annak sem lehetett, akinek relatíve nagy területe volt. Ezáltal nagybirtokosok sem emelkedtek fel, meg lehetett őrizni a központi hatalom fontosságát. Vilmos utódai is így tettek, és közben kiépítették az államszervezetet (királyi tanács, főbíró, kancellár, kincstartó, a megyék élén sheriffek).

II. Plantagenet⁴ Henrik (1154-1189) is a királyi hatalom növelése érdekében járt el, amikor bevezette, hogy a helyi bíróságok helyett minden szabad ember fordulhatott a királyi bíróságokhoz. A királyi bíróságokat az egyházi bíróságok elé helyezte, ami Becket Tamásnak, a canterbury-i érseknek nem tetszett, és ezért szembeszállt a királlyal⁵. Ám ő veszített, s a kor szokásait is megszenteltetve, Henrik lovagjai felszentelt helyen, a canterbury-i katedrális lépcsőjén gyilkolták le.

Henrik másik fontos intézkedése az úgy nevezett „pajzs-pénz” szedése volt. Ez azt jelentette, hogy hűbéreseitől nem kért katonai szolgálatot, de ennek megváltásáért fizetniük kellett, amiből a király fenntarhatta erős zsoldoshadseregét.

A 13. századra a gazdasági fejlődés olyan mértékűvé vált, hogy már-már a központi hatalom akadályozta, miközben új fontos társadalmi rétegek (rendek) fejlődtek ki: a polgárság és a lovagság. Ezzel párhuzamosan az országot sok kudarc érte, pl. elvesztették franciaországi birtokaikat. Így az emberekben megérett egy új eszme, amely mozgalmat indított el. Ez volt a Magna Charta mozgalom, miszerint az országlakosok, grófok, főpapok, lovagok és polgárok képviselik az országot, az uralkodóra rákényszeríthetik akaratukat, ám ugyanakkor felelősséggel tartoznak döntéseikért. A mozgalmat fűtötte, hogy Földnélküli János nem volt erőskezű uralkodó. 1215-ben a főnemesség a Magna Charta Libertatum (Nagy Szabadságlevél) kiadására kényszerítette. Ez a főnemesek (lordok) számára beleszólást biztosított a politikába, és ha nem tetszett nekik a király akarat, szabadon ellen is állhattak neki. De ezenkívül minden rendnek adott valamit, megerősítette őket.

Azonban a királyok nem tartották be, amit az oklevélben fogadtak, ezért 1264-ben fölkelés robbant ki. Összehívták az országlakosok „megbeszélését” vagyis a mai parlament elődjét, melyben minden rend képviseltette magát. A felkelést leverték, ám mikor I. Edwardnak (Wales meghódítójának) pénzre volt szüksége háborúhoz, 1295-ben ugyanilyen parlamentet hívott össze. Ezután rendszeresen, szinte minden évben összehívták az országgyűlést. Az angol parlament két kamarás volt, ami azt jelentette, hogy volt egy lordok háza, melyben személyesen jelent meg minden főnemes és főpap, és volt egy alsóház, melybe a lovagok és a polgárok választott képviselőket küldtek.⁶

³ Még századokig, a nyelvben is érezhető volt a különbség: a betelepülő normannok maradtak a francia anyanyelvüknél, nem vették át az angolt; később a germán angol nyelv több tízezer francia szót vett át, s a szigetország nyelve újra az angol lett.

⁴ ejtsd: plentedszenet

⁵ előzőleg a király ivócimborája volt

⁶ Az angol parlament ma is kétkamarás!

A francia rendiség kialakulása

A Karoling-család kihalásával a Capeting-dinasztia került hatalomra, ám tényleges uralmuk csupán Franciaország kis részére terjedt ki. Mindenhol máshol csupán névleg volt király a király, a valódi hatalom a nagyhűbéresek (hercegek, grófok) kezében volt. Ilyen nagyhűbéres volt, például az angol király is⁷: az ő területén természetesen szintén nem a francia király kezében volt a hatalom.

A Capeting családból származó II. Fülöp Ágost (1180-1223) évtizedes harcok árán, a kishűbéresekre, a városokra és az egyházra támaszkodva megtörte a nagyhűbéresek hatalmát. Földnélküli Jánostól például a nagyhűbéresek bíróságának segítségével (ahol már az ő hívei ültek) elvette birtokait⁸. De a déli területekről egyszerűen (a pápa segítségével) kiírtatta ellenfeleit, arra hivatkozva, hogy eretnekek. Végül megszerezte a hatalmat az egész ország felett.

A Fülöp Ágost után következő király, IX. Lajos megnövelte a királyi bíróságok szerepét, betiltatta a helyi pénzverést, hogy ezzel is növelje befolyását a gazdaságra és erős testőrséget állított fel. Az őt követő IV. Szép Fülöp (1285-1314) meg akarta szerezni a posztóipara révén gazdag Flandriát, de Courtrai⁹ mellett vereséget szenvedett az összefogó flandriai városokkal szemben. A háború miatt azonban az udvar pénze elfogyott, így megadóztatta az egyházat, amiért VIII. Bonifác pápával került szembe.

Mivel támogatásra volt szüksége a pápával szemben, és pénzre a háborúkhöz, összehívta az úgy nevezett rendi gyűlést, ahol a papság, nemesség és a polgárság külön rendeket alkotott, és mind küldöttekkel képviseltette magát. Testületileg szavaztak, tehát minden rendnek 1-et ért a szavazata. A két kiváltságos rend (nemesség, papság) 2:1 arányban így le tudta győzni a társadalom nagyobb részét kitevő polgárságot. Ezt a fajta rendi gyűlést hívjuk egykamerás országgyűlésnek.

A gyűlés a király mögé állt, így sikerült is megszerezni Flandria egyik városát, Lille-t. (Ehhez Anglia seregeivel kellett megmérkőzni, mert Anglia a flandriai városok kereskedelméből élt, így létérdeke volt megvédeni őket.) VIII. Bonifác pápával azonban a konfliktus¹⁰ folytatódott: majdnem ki is átkozza Fülöpöt, mire a király egyszerűen fogságba ejtette és a francia Avignon-ba vitette. A pápa rövidesen kiszabadult, azonban mégis Franciaországban maradt. A Német-római Császárság ebben az időben süllyedt zűrzavaros időszakába, így a hatalom súlypontja Európában az erősödő Franciaországba került. Ezért a pápaság Franciaországban érezte magát nagyobb biztonságban, mint Itáliában, és az erős állam mellett próbálta saját hatalmát még jobban megerősíteni. Hét pápa élt Franciaországban ez idő alatt (1309-1377), és ezt az időszakot (ma már tudjuk, tévesen) „avignon-i fogságnak” nevezzük.

Fülöp még egy módot talált a pénzszerzésre: perbe fogta, és hamis vádak alapján elítéltette a Templomos Lovagok vezéreit, a rendet pedig feloszlatta. Vagyonukat elkobozta. A Templomosok nagymesterét 1307. október 13-án, pénteken fogták el, és ő megátkozta az ezután következő összes péntek 13-át, innen a babona, mely a mai napig is él. A máglyán pedig megátkozta Fülöpöt, aki után három gyermektelen fiú maradt, ez által pedig kihalt a Capeting-ház.

⁷ először házassága révén II. Henrik, majd utódai I. Oroszlánszívű Richárd, és Földnélküli János

⁸ innen az angol király ragadványneve

⁹ ejtsd: kortré

¹⁰ összezapás, összeütközés

[vissza](#)

